

Alicja Klimczak

PRÓBY TWORZENIA WYŻSZYCH UCZELNI W ŁODZI

---

1. Prekursorzy Uniwersytetu Łódzkiego

Historia powstania wyższej uczelni w Łodzi sięga aż roku 1864. Wtedy właśnie dzięki staraniom Wielkopolskiego podjęto decyzję o utworzeniu w Łodzi lub jej okolicach Instytutu Politechnicznego¹. Przy dużej aprobacie mieszkańców Łodzi datę otwarcia uczelni ustalono na 1 września 1865 roku. Pomimo zaawansowanych prac związanych z budową i utworzeniem Instytutu w ostateczności sprawa ta utonęła w petersburskich archiwach. Przyczynili się do tego rosyjscy fabrykanci, obawiający się o jeszcze szybszy rozwój już prężnie rozwijającego się przemysłu łódzkiego, jak również łódzcy Niemcy, przewidujący, iż prawdopodobnie stracą zajmowane kluczowe stanowiska, gdy Instytut Politechniczny zacznie kształcić polskich specjalistów. W rezultacie zamiast Politechniki powstała tu Wyższa Szkoła Rzemieślnicza².

Następna szansa utworzenia politechniki w Łodzi pojawiła się podczas pierwszej wizyty cara Mikołaja II w Królestwie. Jako dowód *łaski monarszej* zostało wydane pozwolenie na założenie politechniki. Niestety, dzięki poparciu władz carskich, jak również polskiej burżuazji wybór padł wówczas na Warszawę. Po raz kolejny miasto utraciło możliwość pozyskania wyższej uczelni³.

---

¹ Por. J. Kita, S. Pytlas, *Uniwersytet Łódzki w latach 1945–1995*, Łódź 1996, s. 13; A. Nadolski, *Uniwersytet Łódzki 1945–1970*, Łódź 1970, s. 11.

² B. Baranowski i R. Kaczmarek, *Starania Łodzi o wyższą szkołę [w:] Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, B. Baranowski, K. Duda-Dziewierz (red.), Łódź 1952, s. 13–14.

³ Ibidem, s. 14.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, Łódź ponownie uzyskała szansę na utworzenie wyższej uczelni. Jednak w pierwszej kolejności wszelkie działania skupiały się na odbudowywaniu zniszczonego wojną przemysłu. Sprawa wyższej uczelni technicznej nabierała rozgłosu dopiero w roku 1923, kiedy to z inicjatywy posłów łódzkich postawiony zostaje w Sejmie wniosek o utworzenie trzeciej w Polsce politechniki z siedzibą w Łodzi. Mimo aprobaty komisji oświatowej Sejmu z przyczyn oszczędnościowych Ministerstwo Skarbu definitywnie odrzuciło ten projekt. Łódź, jako drugie co do wielkości miasto polskie, nadal pozostawała bez wyższej uczelni. Podejmowano więc próby tworzenia pewnego rodzaju jej namiastek. I tak, w grudniu 1921 roku, dzięki staraniom łódzkiego koła Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, powstał Instytut Nauczycielski⁴. Głównym jego zadaniem było „systematyczne kształcenie i doksztalcanie nauczycieli szkół średnich, seminariów nauczycielskich, szkół powszechnych i innych”⁵. Organizatorem i kierownikiem Instytutu był wizytator Tadeusz Czapczyński. Jednym z istotnych problemów, z jakimi borykała się ta instytucja, były zbyt ograniczone fundusze, co nie pozwalało na zatrudnienie odpowiedniej liczby fachowców. Pomimo tych trudności na uczelni wykładali profesorowie i docenci z Krakowa, Warszawy i innych miast, m.in.: K. Nitsch, T. Lehr-Spławiński, H. Mościcki, M. Grotowski.

W początkowym okresie swej działalności Instytut cieszył się popularnością, zarówno wśród grona nauczycielstwa łódzkiego, jak również wśród słuchaczy: 325 słuchaczy było w pierwszym roku, a już 732 w drugim roku działalności. Ich liczba szybko jednak zmalała; w roku akademickim 1925/1926 było ich już tylko 241. Powoli Instytut Nauczycielski tracił swoją popularność. Brak własnego gmachu, pracowni naukowej oraz występujące trudności finansowe, jak również zbyt niski poziom naukowy nie sprzyjały rozwojowi uczelni. Instytut zakończył swą działalność w roku 1927. Pomimo iż nie przekształcił się w uniwersytet, w pewnym stopniu spełniał jednak rolę szkoły o charakterze półwyższym. Szkoła ta wykształciła kilkuset pedagogów.

Pierwsza wyższa uczelnia zaistniała w Łodzi roku 1924, kiedy utworzono Wyższą Szkołę Nauk Społecznych i Ekonomicznych (WSNSiE). Jej siedziba znajdowała się w gmachu Szkoły Zgromadzenia Kupców przy ul. Narutowicza 68. Powstała ona z inicjatywy dyrektora warszawskiej Szkoły Nauk Politycznych, dokto-

⁴ Por. K. Baranowski, *Początki Łodzi Akademickiej*, Łódź 1993, s. 235; B. Baranowski i R. Kaczmarek, op.cit., s. 16.

⁵ Ibidem, s. 16.

ra Edmunda Reymana⁶. Podobny program i struktura organizacyjna świadczą o tym, iż WSNSiE była w ścisłym połączeniu z warszawską Szkołą Nauk Politycznych, wzorowaną na Szkole Nauk Politycznych w Paryżu. Dyrektorem placówki był przez cztery lata jej funkcjonowania stale mieszkający w Warszawie jej założyciel. Większa część wykładowców dojeżdżała również z Warszawy.

Wyższa Szkoła Nauk Społecznych i Ekonomicznych doksztalała głównie urzędników administracji państwowej i samorządowej w zakresie prawa i ekonomii. Swoją program realizowała na dwóch Wydziałach: Społeczno-Administracyjnym, którym kierował jako dziekan prof. Ludwik Kulczycki, oraz Finansowo-Ekonomicznym, którym kierował prof. Gabriel Tołwiński. Opiekę nad szkołą sprawowało kuratorium – 21 osób (m.in. prezes Wilhelm Hordliczka, Marian Cynarski – prezydent miasta Łodzi, Paweł Biedermann ze Związku Eksportowego, dr Jan Jarosz – były kurator Okręgu Szkolnego)⁷. Na uczelni wykładali wybitni naukowcy, m.in. ekonomista Jan Stanisław Lewiński, historyk Henryk Mościcki oraz etnograf Stanisław Poniatowski. W głównej mierze byli to profesorowie uczelni warszawskich oraz łódzcy adwokaci i pracownicy samorządowi. Jednakże WSNSiE nie mogła zapewnić swym absolwentom odpowiednich uprawnień szkoły wyższej. Z tego głównie powodu po krótkotrwałym rozkwicie zaczęła chylić się ku upadkowi. Najlepiej obrazuje to statystyka studentów. „Tak więc w pierwszym roku jej istnienia (1924/25) liczba słuchaczy wynosiła 249, w drugim roku (1925/6) tylko 84. W ciągu czteroletniego istnienia Szkoły ukończyło ją zaledwie 26 osób”⁸. Liczby pokazują, iż uczelnia miała znikomy wpływ na rozwój szkolnictwa wyższego w Łodzi. Definitywnie zakończyła swą działalność w 1928 roku.

Ówczesna robotnicza i przemysłowa Łódź – pomimo iż była drugim co do wielkości miastem w kraju – miała wielkie trudności z utworzeniem szkoły wyższej. Główny powód to brak kadry naukowej zamieszkałej w Łodzi. Większość uczonych mieszkała w najbardziej znanych ośrodkach naukowych, którymi były Warszawa, Kraków, Lwów, i nie miała ochoty przenieść się do takich miast, jak Łódź, by od podstaw budować szkolnictwo wyższe.

Sytuacja zaczęła się zmieniać w grudniu 1927 roku, kiedy łódzkie władze miejskie rozpoczęły rozmowy z władzami Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie (m.in. rektorem – prof. Teodorem Viewegerem i prof. Marianem Grotowskim) w sprawie utworzenia w Łodzi **Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej (WWP)**. Dzięki subwencji udzielonej przez Zarząd Miejski otwarcie uczelni nastąpiło dnia

⁶ Ibidem, s. 17.

⁷ J. Kita, S. Pytlas, op.cit., s. 14.

⁸ B. Baranowski i R. Kaczmarek, op.cit., s. 17–18.

28 października 1928 roku. „Oddział Łódzki WWP pod względem organizacyjnym podzielony był na cztery wydziały: Humanistyczny (z kierunkami: filozoficznym, polonistycznym, historycznym), Pedagogiczny, Nauk Politycznych i Społecznych (z kierunkami: ekonomicznym i prawnym) oraz Matematyczno-Przyrodniczy (z kierunkami: biologicznym, matematycznym i fizycznym). W ramach Oddziału funkcjonowało również tzw. Studium Handlowe, Studium dla Księgowych, Studium Kultury Polskiej i kursy przygotowawcze dla nauczycieli”⁹.

W pierwszej kolejności nauczanie zostało rozpoczęte na Wydziałach: Humanistycznym, Pedagogicznym oraz Nauk Politycznych i Społecznych. Studia na Wydziale Nauk Matematyczno-Przyrodniczych zorganizowane zostały dopiero w roku akademickim 1932/1933. W rzeczywistości zajęcia odbywały się na sześciu kierunkach, a mianowicie: filozoficznym, historycznym, polonistycznym, ekonomiczno-społecznym, pedagogicznym i biologicznym. Podejmowano natomiast próby zorganizowania przez WWP Wyższego Studium Handlowego, niestety, zakończyły się one – z przyczyn organizacyjnych – niepowodzeniem.

Wszelkie decyzje dotyczące uczelni łódzkiej podejmowane były przez Senat warszawskiej WWP. Oddział Łódzki WWP nie miał odrębnych władz. Poszczególne wydziały podlegały dziekanom uczelni warszawskiej.

Początkowo Oddział Łódzki WWP nie cieszył się zbyt dużym powodzeniem wśród studentów. W pierwszym roku jego funkcjonowania liczba słuchaczy wyniosła zaledwie 163 osoby. Jednak z roku na rok ich ilość się zwiększała, i tak w roku akademickim 1938/39 wyniosła już 634 osoby. Decydujący wpływ na zwiększenie liczby studentów miało uzyskanie przez uczelnię od uprawnień do nadawania absolwentom tytułów magisterskich. Studenci nauk ekonomicznych i prawnych zaczęli je otrzymywać od roku 1935, natomiast absolwenci pozostałych kierunków od roku 1937.

Młodzież studiująca na WWP w Łodzi miała, jak na ówczesne czasy, dość nietypowy skład. Oficjalnie ok. 25–29% studentów była pochodzenia robotniczego.

Prawdopodobnie ten odsetek był trochę większy, z powodu wpisywania w rubryce „zawód ojca” zamiast „pracownik fizyczny” jakiegoś innego zawodu¹⁰.

Wykładowcami Oddziału Łódzkiego WWP byli głównie profesorowie i docenci WWP z Warszawy. „Uzupełnienie kadry stanowiła grupa asystentów i lektorów, którzy zamieszkiwali w Łodzi (m.in. późniejszy profesorowie UŁ: Edward Rosset, Józef Litwin). Spośród kilkudziesięciu profesorów WWP, dojeżdżających na zajęcia do Łodzi, w pierwszej kolejności wymienić należy: biologa – prof. Teodora Viewe-

⁹ J. Kita, S. Pytlas, op.cit., s. 15.

¹⁰ B. Baranowski i R. Kaczmarek, s. 19.

gera, fizyka – prof. Mariana Grotowskiego, historyka – prof. Natalię Gąsiorowską-Grabowską, socjologa – prof. Józefa Chałasińskiego, prawnika – prof. Borysa Ła-pickiego, filologa – prof. Stefanię Skwarczyńską, pedagoga – prof. Helenę Radlińską, biochemika – prof. Antoniego Dmochowskiego, geografę – prof. Jana Dylaka, chemika – prof. Annę Chrzęszczewską, pedagoga i filozofa – prof. Sergiusza Hessena, psychologa – prof. Marię Lipską-Librachową, pedagoga i historyka – prof. Stefana Truchima, pedagoga i filozofa – prof. Wiktora Wąsika, fizyka – prof. Feliksa Joachima Wiśniewskiego, biologa – prof. Tadeusza Wolskiego, prawnika – prof. Artura Żabickiego”¹¹.

W znacznym stopniu ci wybitni profesorowie przyczynili się później do utworzenia Uniwersytetu Łódzkiego.

Dojeżdżający do Łodzi wykładowcy nie mieli praktycznie bliższego kontaktu ze studentami. Nie mieli również znaczącego wpływu na życie kulturalne miasta. Pomimo tego Oddział WWP miał największy wpływ na życie kulturalne i naukowe tego robotniczego i przemysłowego miasta. Bez wątpienia była to najważniejsza wyższa uczelnia w Łodzi w okresie międzywojennym. Dała ona podstawy do powstania w 1945 roku Uniwersytetu Łódzkiego.

Rozwój Oddziału Łódzkiego Wolnej Wszechnicy Polskiej został przerwany wybuchem II wojny światowej. Po jej zakończeniu WWP nie podjęła działalności. Formalnie została rozwiązana w 1952 roku¹².

2. Powstanie Uniwersytetu Łódzkiego

Koncepcja utworzenia w powojennej Łodzi wyższej uczelni owiana jest wieloma opowieściami. Trudno ustalić, która z nich jest najbardziej prawdziwa. Trudno również dowieść, gdzie i kiedy powstała myśl jej utworzenia. Należy jednak wspomnieć o kilku osobach, które były żywo zaangażowane w prace związane z utworzeniem uczelni wyższej w powojennej Łodzi, a byli to: prof. Teodor Vieweger, prof. Bolesław Wilanowski, doc. Tadeusz Pawlikowski, adwokat Henryk Kurnatowski oraz łódzcy działacze kulturalni: Ludwik Waszkiewicz i Zygmunt Lorentz¹³.

Prof. B. Wilanowski, doc. T. Pawlikowski oraz adwokat H. Kurnatowski czynnie działali w roku 1943 w ramach powstałego z inspiracji Armii Krajowej, konspira-

¹¹ J. Kita, S. Pytlas, op.cit., s. 16.

¹² Por. Wolna Wszechnica Polska, http://portalwiedzy.onet.pl/15608,,,wolna_wszechnica_polska,haslo.html; P. Hubner, *Kartki z dziejów nauki w Polsce (77) Wszechnica*, http://forumakad.pl/archiwum/2006/09/47_wszechnica.html, s.1, 2

¹³ J. Kita, S. Pytlas, op.cit., s. 16.

cyjnego Komitetu Organizacji Szkolnictwa Wyższego w Łodzi. Komitet jednak znacząco ograniczył swą działalność, po tym jak Kurnatowski został aresztowany przez Niemców, a Wilanowski opuścił Łódź¹⁴.

Przebywający w Warszawie L. Waszkiewicz i Z. Lorentz z polecenia Delegatury na Kraj Rządu Polskiego w Londynie w roku 1944 przygotowali projekt zorganizowania w Łodzi po wojnie szkolnictwa wyższego. Po pierwsze, zakładali oni rozbudowę istniejącego w tym mieście Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej. Byłby on luźno związany z Wszechnicą warszawską i miałby własną kadrę profesorską. Po drugie, zakładali stworzenie uczelni typu politechnicznego; na początku zostałby otwarty Wydział Włókienniczy, a w następnych latach Wydziały Mechaniczny, Elektrotechniczny oraz Chemiczny¹⁵.

Oprócz tego projektu, również na prośbę Delegatury na Kraj Rządu Polskiego w Londynie, znany lekarz łódzki, prof. Wincenty Tomaszewicz, przygotowywał plany utworzenia w Łodzi po wojnie uczelni typu medycznego¹⁶.

Spośród innych osób myślących o utworzeniu w Łodzi wyższej uczelni Teodor Vieweger, jako przedwojenny, wieloletni rektor, zarówno Oddziału Łódzkiego, jak i warszawskiej Wolnej Wszechnicy Polskiej, nosił się z zamiarem odbudowy Oddziału Łódzkiego; zamierzał podnieść go do rangi drugiej uczelni typu Wszechnicy. Obydwie uczelnie miały być powiązane ze sobą oraz mieć wspólnego rektora i senat, natomiast osobnych prorektorów, dziekanów oraz rady wydziałów. Łódzka uczelnia z czasem dysponowałaby własną kadrą, początkowo jednak miała być posiłkowana kadrą warszawską.

Należy wspomnieć również o projekcie zakładającym zorganizowanie w Łodzi nowego państwowego uniwersytetu. Projekt został przygotowany przez grupę profesorów z WWP. Spotkał się z ostrą krytyką prof. T. Viewegera, który oskarżył jego autorów o „zdradę idei Wszechnicy”.

Jeszcze inny projekt opracowała grupa młodych docentów Uniwersytetu Warszawskiego. Proponowali utworzenie nowej uczelni państwowej typu uniwersyteckiego, opierającej się głównie na kadrze złożonej w szczególności z młodych naukowców państwowych uniwersytetów. Projekt prawdopodobnie został przesłany do Londynu.

Z kolei przebywający w latach wojny w Warszawie łódzcy ekonomiści przygotowali plan założenia w Łodzi Akademii Włókienniczej. Miała ona się składać

¹⁴ B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1949*, Łódź 1985, s. 20.

¹⁵ K. Baranowski, *Początki Łodzi Akademickiej*, Łódź 1993, s. 97.

¹⁶ B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 20–21.

z Wydziału Mechanicznego, Chemicznego i Handlowego. Również ten projekt otrzymały władze londyńskie.

Żadna z tych inicjatyw nie znalazła jednak poparcia rządu na emigracji. Uważano bowiem, iż w pierwszej kolejności należy planować silny polski ośrodek naukowy w Gdańsku, natomiast na stworzenie większej liczby wyższych uczelni w kraju nie wystarczy kadry naukowej¹⁷.

Sytuacja zmieniła się diametralnie po upadku powstania warszawskiego. Warszawa została prawie zupełnie zrównana z ziemią. Chwilowo nie było mowy o reaktywowaniu Wszechnicy w Warszawie. Postanowiono tymczasowo przenieść uczelnię do Łodzi, niezależnie od tego utrzymując Oddział Łódzki WWP. Ponadto w wyniku ustaleń jałtańskich utraciliśmy dwa ważne ośrodki akademickie, tj. Wilno i Lwów. Łódź stała się więc przed ogromną szansą posiadania uczelni typu uniwersyteckiego.

Powołane do rządzenia Polską pojałtańską władze lubelskie podjęły decyzję o utworzeniu w Łodzi państwowego uniwersytetu. Jak podają różne źródła, prawdopodobnie prof. B. Wilanowski otrzymał od nich pełnomocnictwo na organizację wyższej uczelni w Łodzi. Przybył do miasta pod koniec stycznia 1945 roku i rozpoczął aktywne prace. W jego wyobraźni nowa instytucja miała mieć charakter „poliuniwersytetu”¹⁸, skupiającego wszystkie kierunki naukowe, od humanistyki, nauk matematyczno-przyrodniczych, lekarskich aż do dyscyplin technicznych. Projektowany *politechniczny uniwersytet* miał się składać z następujących Wydziałów: „1) Humanistycznego, 2) Matematyczno-Przyrodniczego, 3) Prawa i Nauk Ekonomicznych, 4) Nauk Handlowych i Społecznych, 5) Lekarskiego (z oddziałami: Stomatologicznym i Farmaceutycznym), 6) Mechanicznego, 7) Chemicznego, 8) Włókienniczego, 9) Inżynierii Lądowej i Wodnej, 10) Architektury i Sztuki, 11) Rolnego, 12) Studium Wychowania Fizycznego”¹⁹. Instytucja miała łączyć formę tradycyjnego uniwersytetu z zespołem licznych szkół wyższych zawodowych według wzorców zachodnich.

W tym samym niemalże czasie powrócił do Łodzi rektor przedwojennej WWP – prof. T. Vieweger. Jako wieloletni rektor, od lat związany z uczelnią, jak również wielce w niej rozmiłowany, rozpoczął działania zmierzające do utworzenia uniwersytetu. Pragnął, aby nowa uczelnia nawiązywała do przedwojennej WWP²⁰. Składać się miała z dawnych Wydziałów: Nauk Matematyczno-Przyrodniczych, Nauk Hu-

¹⁷ B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 21

¹⁸ J. Chodakowska, *Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce w latach 1944–1951*, Wrocław 1981, s. 59

¹⁹ B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 23.

²⁰ F. Kiciński, *Materiały do dziejów*, maszynopis, Łódź 1949, s. 69.

manistycznych, Pedagogicznych oraz Wydziału Prawa, Administracji i Nauk Ekonomiczno-Społecznych.

Koncepcja T. Viewegera kłóciła się z koncepcją B. Wilanowskiego²¹. Podczas konferencji, w której uczestniczyły również władze administracyjne oraz przedstawiciele środowiska profesorskiego, w dniu 7 lutego 1945 r., doszło do konfliktu pomiędzy uczonymi o kształt planowanego uniwersytetu. Jednakże chęć utworzenia wyższej uczelni przewyciężyła spór i doprowadziła do kompromisu pomiędzy rywalizującymi stronami. W wyniku rozmów ustalono, iż trzonem uczelni będą wydziały Wszechnicy, natomiast obok nich powstaną, proponowane przez Wilanowskiego, wydziały o charakterze medycznym, politechnicznym, rolniczym, ekonomicznym.

Dnia 17 lutego odbyła się kolejna konferencja, w której wziął udział Narcyz Łubnicki, delegat ministra oświaty, dawny asystent Oddziału Łódzkiego WWP oraz późniejszy profesor filozofii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie²². Powołano wówczas do życia Komitet Organizacyjny Uczelni Państwowej w Łodzi. Jego przewodniczącym został prof. Teodor Vieweger, a członkami prof. Bolesław Wilanowski oraz dr Julian Żukowski. Podjęto decyzję przekształcenia Wszechnicy w uczelnię państwową z dodatkowymi Wydziałami, tj. Medycznym, Politechnicznym, Rolniczym, Ekonomicznym i Artystycznym. Prof. Vieweger dostał pod swoją opiekę dawne wydziały Wszechnicy, natomiast prof. Wilanowski – pozostałe²³.

Pierwsze posiedzenie Komitetu odbyło się 5 marca 1945 roku. Uczestniczyli w nim: T. Vieweger, B. Wilanowski, Muszkowski i J. Żukowski. Po tym jak T. Vieweger oświadczył, iż Ministerstwo uznało, iż delegatura B. Wilanowskiego jest nieważna, tenże oznajmił, iż zrzeka się uprawnień z niej wynikających. Automatycznie kwestia dotycząca kierownictwa planowanej uczelni stała się jasna²⁴. Nie zostało jednak ostatecznie ustalone, jaki ma być jej układ i charakter.

Przedłużający się proces organizacyjny wyraźnie zaniepokoił władze łódzkie. Wobec zaistniałej sytuacji w dniu 1 marca 1945 roku skierowały one pismo do Ministerstwa Oświaty z prośbą o przyspieszenie ogłoszenia dekretu o powołaniu na terenie Łodzi wyższych uczelni. Natomiast kilka dni później Rada Miejska skierowała, również do Ministerstwa Oświaty apel o wydanie odpowiednich aktów erekcyjnych dla uniwersytetu oraz dla politechniki.

²¹ J. Supady, *Powstanie wyższego szkolnictwa medycznego w Łodzi*, maszynopis, Łódź, s. 3.

²² B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 26.

²³ F. Kiciński, op.cit., s. 69.

²⁴ B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 27.

W tym czasie wyraźnie zauważono, iż koncepcja prof. Wilanowskiego utworzenia w Łodzi „poliuniwersytetu” powoli przestaje być aktualna, a prof. Vieweger rozpoczął intensywne prace nad otwarciem uczelni, która miała nosić nazwę Wolna Wszechnica Polska – Uniwersytet Państwowy w Łodzi. Struktura uniwersytetu miała być oparta na WWP²⁵. W marcu 1945 roku kierowany przez Viewegera Komitet Organizacyjny Uczelni Państwowej w Łodzi powołał tymczasowych organizatorów poszczególnych wydziałów. Byli to dawni profesorowie z Wszechnicy, a mianowicie: dla Wydziału Humanistycznego – prof. Włodzimierz Dzwonkowski, dla Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego – prof. Marian Grotowski, dla Wydziału Pedagogicznego – prof. Stefan Truchina, dla Prawno-Ekonomicznego – prof. Artur Żabicki oraz dla Studium Pracy Kulturalno-Oświatowej – prof. Helena Radlińska. Powyższe kandydatury – za wyjątkiem prof. Dzwonkowskiego, którego zastąpił prof. Wiktor Wąsik – zostały wysłane do zatwierdzenia do Ministerstwa Oświaty. W planowanym schemacie organizacyjnym uniwersytetu nie znalazły się wydziały medyczne. Prof. T. Vieweger upierał się, by uczelnia składała się z tych samych wydziałów, co dawna Wszechnica. W tym samym czasie trwały prace nad utworzeniem odrębnej uczelni medycznej w Łodzi, o nazwie Akademia Medyczna lub Uniwersytet Medyczny.

Ostatecznie podczas spotkania w Ministerstwie Oświaty przedstawiciele środowiska łódzkiego ze Stanisławem Arnoldem sporna kwestia dotycząca przyłączenia wydziałów medycznych do Uniwersytetu została definitywnie rozstrzygnięta. Prof. Vieweger oraz kandydaci na profesorów wydziałów medycznych – Wincenty Tomaszewicz i Jerzy Jakubowski – doszli do porozumienia: wydziały medyczne będą należeć do Uniwersytetu.

Pomimo zawartego porozumienia w Ministerstwie Oświaty po powrocie do Łodzi zarówno przedstawiciele dawnej Wszechnicy, jak i reprezentanci nauk medycznych nie wykazywali woli do współpracy. Podróżowali oni do Warszawy, by w Ministerstwie Oświaty forsować swoje odrębne stanowiska. Podczas jednej z takich podróży zginął tragicznie w dniu 22 maja 1945 roku, w wypadku samochodowym prof. Vieweger²⁶.

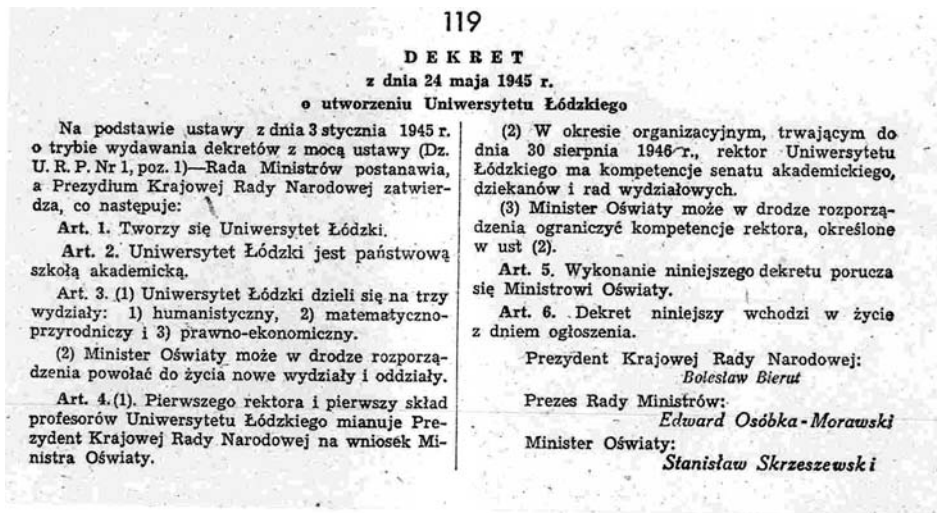
Dwa dni później rozstrzygnęły się losy uniwersytetu w Łodzi. Dnia **24 maja 1945 roku podpisany został** przez prezydenta Krajowej Rady Narodowej – Bolesława Bieruta, Prezesa Rady Ministrów – Edwarda Osóbkę-Morawskiego oraz Ministra Oświaty – Stanisława Skrzyszowskiego **dekret o utworzeniu nowej**

---

²⁵ Por. J. Tymowski, *Organizacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, Warszawa 1980, s. 45; B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 27; <http://www.uni.lodz.pl>

²⁶ Por. B. Baranowski i R. Kaczmarek, op.cit., s. 37; B. Baranowski, K. Baranowski, op.cit., s. 31

uczelni²⁷. Ów dekret został opublikowany w dniu 11 czerwca 1945 roku w „Dzienniku Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” Nr 21, poz. 119. Informował on, iż nowa uczelnia będzie nosić nazwę Uniwersytet Łódzki i składać się będzie z trzech Wydziałów, tj. Humanistycznego, Matematyczno-Przyrodniczego i Prawno-Ekonomicznego. Utworzony wcześniej Wydział Pedagogiczny został włączony do Humanistycznego, natomiast kwestia wydziałów medycznych pozostała nadal otwarta.

Źródło: „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej” z dnia 11 czerwca 1945 roku, Nr 21, poz. 119.

Wobec zaistniałej sytuacji w dniu 27 maja zebrał się Komitet Organizacyjny Uczelni Państwowej w Łodzi. Jego grono powiększone zostało o prof. Natalię Gąsiorowską, dawnego profesora Wszechnicy. Na czele komitetu stanął prof. Grotowski, były prorektor dawnej Wszechnicy, uchodzący za prawą rękę prof. Viewegera, ale to kierownicze stanowisko zajmował tylko do 19 czerwca. Wtedy odbyło się ostatnie posiedzenie Komitetu Organizacyjnego Uczelni Państwowej w Łodzi²⁸. Jego funkcje przejęła – utworzona 14 czerwca – Komisja Kierująca. Tworzyli ją profesorowie: Józef Chałasiński, Marian Grotowski oraz Stanisław Ossowski. Ni-

²⁷ Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 11 czerwca 1945 r., Nr 21, poz. 119.

²⁸ B. Baranowski i R. Kaczmarek, op.cit., s. 37.

niejsza Komisja kierowała uczelnią tylko tymczasowo, aż do wyznaczenia pierwszego rektora UŁ. Został nim – mianowany decyzją Ministerstwa Oświaty – prof. Tadeusz Kotarbiński, który 3 lipca 1945 roku otrzymał dokumenty. Okres organizacyjny Uniwersytetu Łódzkiego oficjalnie zakończył się 31 sierpnia 1946 roku²⁹.

LITERATURA:

- Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 11 czerwca 1945 r., Nr 21, poz. 119.
- Baranowski B., Baranowski K., *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1949*, Łódź 1985.
- Baranowski K., *Początki Łodzi Akademickiej*, Łódź 1993.
- Baranowski B., Karczmarek R., *Starania Łodzi o wyższą szkołę [w:] Materiały do dziejów Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1950)*, B. Baranowski, K. Duda-Dziewierz (red.), Łódź 1952.
- Chodakowska J., *Rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce w latach 1944–1951*, Wrocław 1981.
- Hubner P., *Kartki z dziejów nauki w Polsce (77) Wszechnica*, http://forumakad.pl/archiwum/2006/09/47_wszechnica.html, s. 1,2
- Kiciński F., *Materiały do dziejów*, Łódź 1949 (maszynopis).
- Supady J., *Powstanie wyższego szkolnictwa medycznego w Łodzi*, Łódź (maszynopis).
- Wolna Wszechnica Polska, http://portalwiedzy.onet.pl/15608,wolna_wszechnica_polska_haslo.html.

SUMMARY

First attempts to organise the University in Łódź date back to the year 1864, when, due to endeavours of count Alexander Wielkopolski and with the support from the city dwellers, the decision was made to found the Polytechnic Institute in Łódź or its vicinity.

The situation changed when in December 1927 the municipal authorities of Łódź started talks with the authorities of the Polish Free University in Warsaw (among others with the Rector Prof. Teodor Vieweger and Prof. Marian Grotowski) about foundation of a branch of the Polish Free University in Łódź.

---

²⁹ Ibidem, s. 48.

On 24 May 1945, the President of the National Counsel, Bolesław Bierut, The Prime Minister, Edward Osóbka-Morawski, and the Minister of Education, Stanisław Skrzyszowski signed a resolution on formation of new universities. This document was published in The “Law Gazette of the Polish People’s Republic” No. 21, item 119, on 11th June, 1945.

Key words:

university, higher education institution, teaching